

Martina Arhar Fekonja

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj

martina.fekonja@zal-lj.si

***ORODJA UMETNE INTELIGENCE KOT PRIPOMOČEK V ARHIVISTIKI:
PRIMER UPORABE JEZIKOVNEGA MODELA CHATGPT***

Radenci, 20. 5. 2026

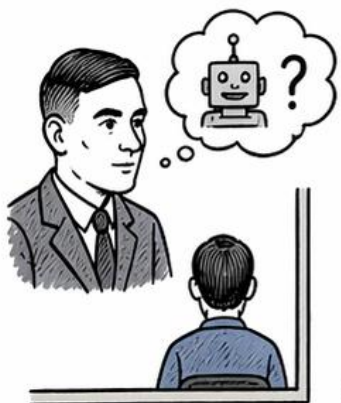
2022

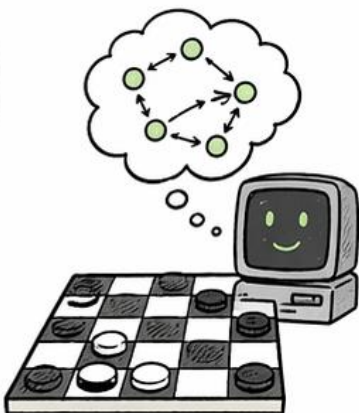
ALI NAM LAHKO ChatGPT KAKORKOLI POMAGA NA PODROČJU ARHIVISTIKE?

- osnovna terminologija (umetna inteligenca, jezikovni modeli, pogovorni sistemi)
 - kratek pregled zgodovinskega razvoja umetne inteligence
 - kako ChatGPT sploh deluje
 - **primeri uporabe**
 - **anketa o uporabi ChatGPT med raziskovalci**
-
- SPREMEMBE
 - OBJEKTIVNOST!

1950

1952

1956

1966

1997

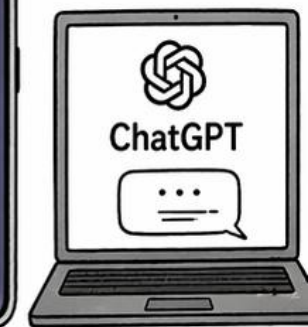
2007

2011

2022

Turningov test, katerim je Alan Turing skušal ovrednotiti sposobnost stroja za inteligentno vedenje, primerljivo s človeškim

prvi računalniški program za igranje igre dama, ki je omogočal samostojno učenje na podlagi izkušenj

vpeljan pojem umetna inteligenca

Joseph Weizenbaum razvije program ELIZA, enega prvih računalniških sistemov, zmožnih osnovnega dialoga s človekom. Gre za prvi chatbot, oz. klepetalni robot.

IBM-ov računalnik Deep Blue premaga svetovnega šahovskega prvaka Garryja Kasparova

davčna svetovalka Vida, ki je imela tudi svoj avatar

prvi komercialni glasovni asistenti Appleova Siri

OpenAI javnosti predstavi jezikovni model ChatGPT

ChatGPT deluje po sistemu dialoga, pri čemer uporabnik vnese poziv (oz. vprašanje, ukaz, ang. prompt), model pa generira odgovor.

Dostopen je preko spletne strani ali mobilne aplikacije.

- brezplačna uporaba brez prijave
- brezplačna uporaba s prijavo
- plačljiva uporaba

Ime fonda:

SI_ZAL_KRA/0228, Mlekarska šola Kranj

1907 Mlekarska šola na Vrhniki

1926-1941 Mlekarska šola v Škofji Loki

1939 Kmetijsko živinorejska šola v Polčah

1946 Mlekarska šola v Kranju

1961 Mlekarski šolski center

1983 Srednja mlekarska in kmetijska šola Kranj (SMIKŠ)

2001 Srednja biotehniška šola Kranj

2007 Biotehniški center Naklo

Predlogi:

- Biotehniški center Naklo (nekdanje: Mlekarska šola Kranj, Srednja biotehniška šola Kranj)
- Fond Biotehniški center Naklo – zgodovinski razvoj (1907-2007)
- BC Naklo – Mlekarska in kmetijska šola Kranj (arhivska zbirka)
- **Najbolj ustrezen:** Biotehniški center Naklo (prej: Mlekarska šola Kranj, SMIKŠ Kranj, Srednja biotehniška šola Kranj)

Preimenovanje fonda v:

SI_ZAL_KRA/0228, Biotehniški center Naklo (Mlekarska šola Kranj)

DIPLÔME
D'HONNEUR
VIENNE-PARIS.

VINKO MAJDIČ

GRANDS MOULINS

KRAINBURG

AUTR.-HONGRIE.

CZETTEL & DEUTSCH. BUDAPEST

-
- **Oznaka »Krainburg« in »Autr.-Hongrie«:** To je staronemško ime za Kranj in francoska oznaka za Avstro-Ogrsko. Avstro-Ogrska monarhija je obstajala do leta 1918, zato vemo, da plakat ne more biti novejši.
 - **Tiskarna »Czettel & Deutsch, Budapest«:** Gre za znano budimpeštansko tiskarno, aktivno konec 19. in v začetku 20. stoletja, pogosto uporabljeno za reklamne plakate v monarhiji.
 - **Slog litografije:** Barvni reklamni plakati z bogato ilustracijo in velikimi napisi v več jezikih so bili značilni za obdobje približno 1880–1910.
 - **Primerjava z drugimi zgodovinskimi plakati iz tega časa:** Podoben tipografski slog in kompozicija (veliki naslovni trakovi, medaljoni z nagradami, romantično upodobljeno okolje industrijskih objektov) se pojavljajo v evropskih gospodarskih oglasih okoli preloma stoletja.

Glede na slog, tipografijo in omembo Avstro-Ogrske lahko utemeljeno sklepamo, da plakat izvira iz **okoli leta 1900** (morda zadnja desetletja 19. stoletja ali prva leta 20. stoletja), vsekakor **pred letom 1918**, ko je Avstro-Ogrska razpadla.

- načrti gradnje Majdičevega mlina fondu Občine Kranj iz leta 1882
- dopis o odprtju novega savskega mostu iz leta 1909

Rekli ste:

Najdi povezavo na kazenski zakonik, ki je veljal leta 1960

ChatGPT je rekel:

*Kazenski zakonik, ki je veljal v Jugoslaviji leta 1960, je bil **Kazenski zakonik Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ)** iz leta 1951. Ta zakonik je bil sprejet 9. marca 1951 in je nadomestil prejšnje predpise ter uvedel nove pravne institute in kazenske sankcije.*

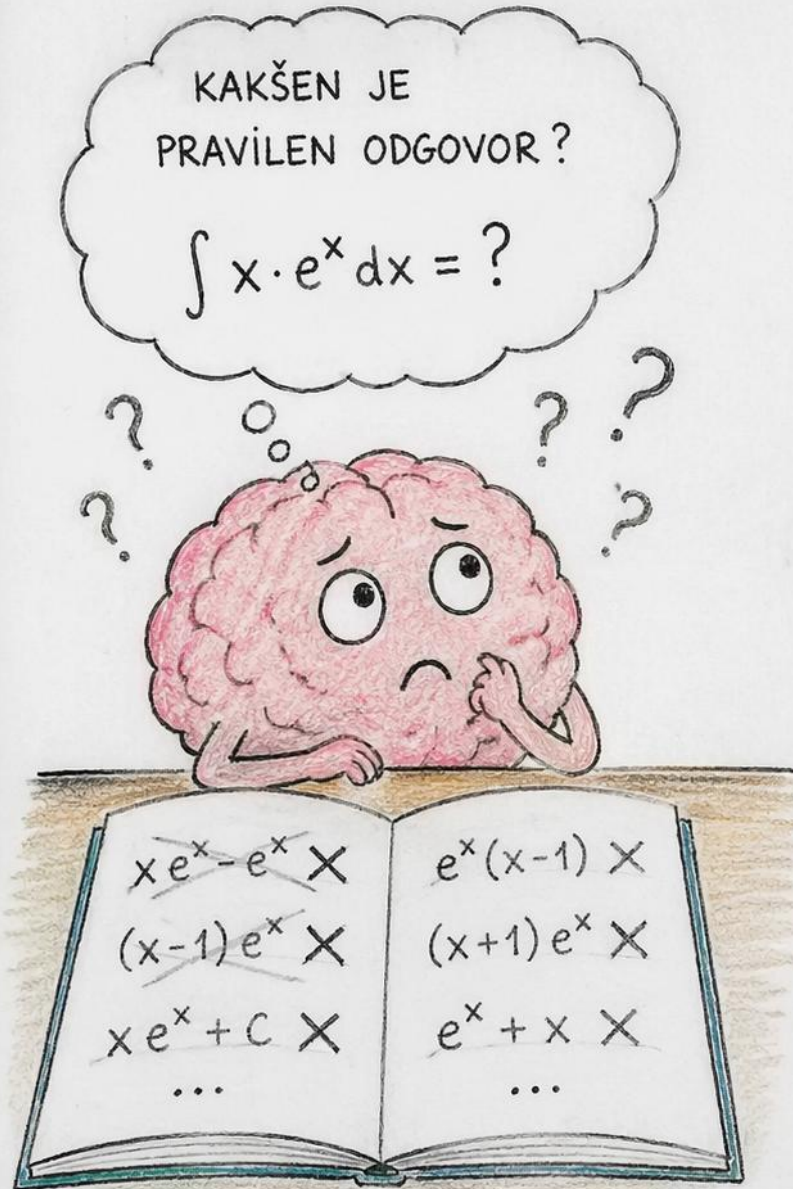
Besedilo tega zakonika je dostopno v zbirki uradnih listov FLRJ na portalu Sistory. Za neposreden dostop do celotnega besedila kliknite na spodnjo povezavo:

Kazenski zakonik FLRJ iz leta 1951 (Sistory) https://www.sistory.si/cdn/publikacije/46001-47000/46984/UL_FLRJ_1959-07-29_030.pdf?utm_source=chatgpt.com

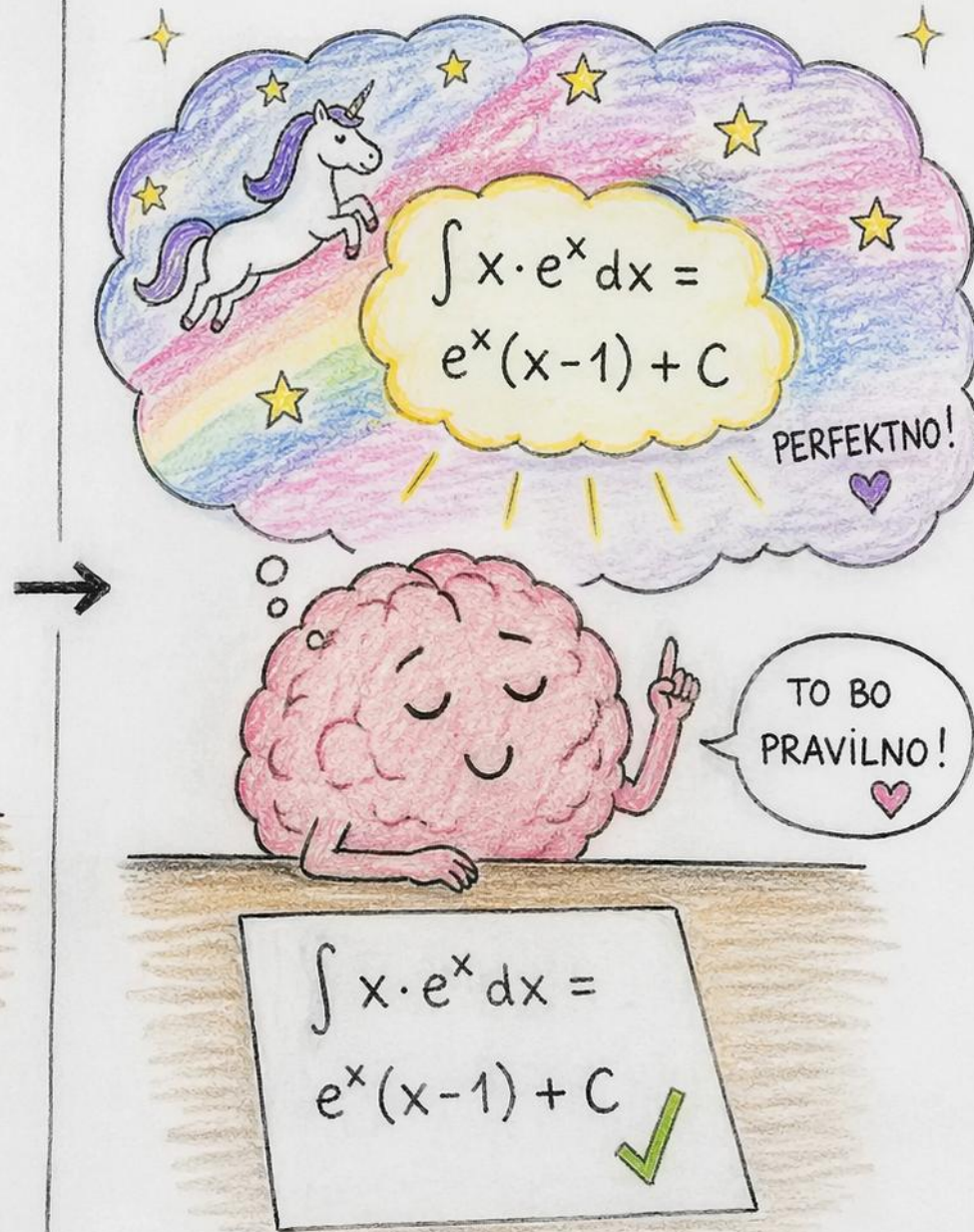
V tem dokumentu so vključeni tudi uvodni zakon, pojasnila in navodila za izvajanje zakonika, ki so bila izdana v več jezikih, vključno s slovenščino.

Če potrebujete pomoč pri iskanju določenih določb ali razumevanju vsebine zakonika, sem vam na voljo za dodatna pojasnila.

1. NE NAJDEŠ PRAVILNEGA ODGOVORA

2. HALUCINIRAŠ – IZMISLIŠ SI ODGOVOR

Rekli ste:

kdaj se je zgodil zadnji napad volka na človeka v Sloveniji

ChatGPT je rekel:

Zadnji znani primer napada volka na človeka v Sloveniji se je zgodil leta 2007. V tem primeru je volk napadel mlado dekle v bližini Škofje Loke. Vendar pa so taki dogodki zelo redki, saj volkovi običajno ne napadajo ljudi, razen če so izpostavljeni nevarnim situacijam ali so bolni.

Rekli ste:

ali lahko navedeš vir za trditev, da je volk napadel mlado dekle v bližini Škofje Loke leta 2007

ChatGPT je rekel:

Na žalost nimam dostopa do specifičnih virov ali zanesljivih podatkov o dogodku, kjer naj bi volk napadel mlado dekle v bližini Škofje Loke leta 2007. Če iščete informacije o tem dogodku, vam priporočam, da preverite lokalne novice, arhive medijev iz tistega obdobja ali uradne zapisnike pristojnih organov, kot so veterinarske službe ali policija.

Rekli ste:

kdaj se je zgodil zadnji napad volka na človeka v Sloveniji

ChatGPT je rekel:

V Sloveniji v zadnjih približno 100 letih ni dokumentiranega napada volka na človeka. To pomeni, da ni znan noben "zadnji" primer, ker takšnega napada v sodobni zgodovini države niso zabeležili.

*- Strokovnjaki in uradne informacije navajajo, da **v Sloveniji v zadnjih 100 letih ni evidentiranega napada volka na človeka.***

*- Zavod za gozdove Slovenije prav tako navaja, da **do zdaj ni znan noben primer napada volka na človeka na območju Slovenije**, čeprav volkovi včasih povzročajo škodo na domačih živalih.*

*- Volkovi so praviloma **zelo plašne živali in se človeka izogibajo**, zato so srečanja redka.*

DO KATERIH PODATKOV IMAM DOSTOP ?

1. JAVNO DOSTOPNA BESEDILA

- SPLETNE STRANI
- ČLANKI
- KNJIGE
- WIKI STRANI
- BLOGI, FORUMI
- JAVNE OBJAVE NA DRUŽBENIH OMREŽJIH
- ... in še veliko več

ODGOVORE GRADIM NA VELIKI KOLIČINI PODATKOV.

TUKAJ JE PREGLED: ♡

4. ZNANSTVENE IN STROKOVNE VIRE

- RAZISKAVE
- ŠTUDIJE
- UČBENIKI
- ZANESLJIVE PUBLIKACIJE

2. PODATKI DO MOJEGA ZADNJEGA ZNENEGA REZANJA

ZNANJE IMAM DO:

junij 2024

DOGODKOV PO TEM DATUMU NE POZNAM, RAZEN ČE MI JIH TI POVEŠ.

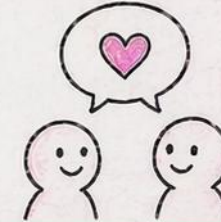
3. RAZNOLIKI FORMATI

BESEDILA SLIKE AUDIO VIDEO KODA
... in še več vrst podatkov.

5. POGOVORI S TABO

V NAJINIH POGOVORIH MI DAŠ KONTEKST, DODATNE INFORMACIJE IN POPRAVKE.

6. ORODJA (KO SO NA VOLJO)

DOSTOPAM DO ORODIJ, KI MI POMAGAJO:

- ISKANJE PO SPLETU (če omogočeno)
- IZVAJANJE KODE
- ANALIZA PODATKOV
- USTVARJANJE SLIK
- ... in še več

ČESA NIMAM DOSTOPA:

ZASEBNI PODATKI LJUDI

PLAČLJIVI ALI NEJAVNI VIRI

VSEBINE ZAPRTIH SISTEMOV BREZ DOVOLJENJA

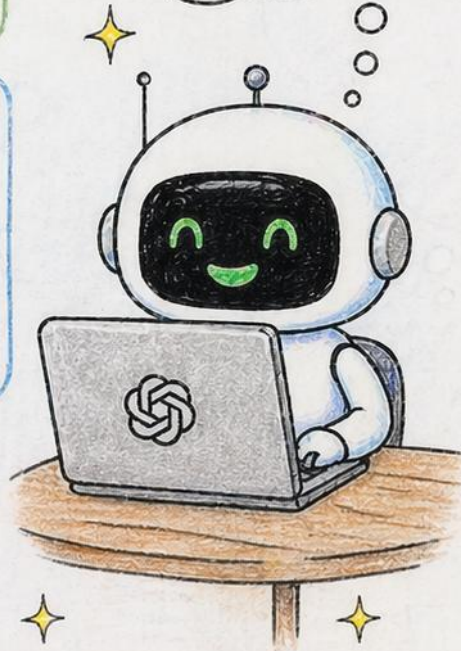
TVOJIH OSEBNIH NAPRAV ALI RAČUNOV

DOGODKOV PO JUNIJU 2024 (RAZEN ČE MI JIH TI POSREDUJEŠ)

VEDNO SE TRUDIM PODATI TOČNE, KORISTNE IN ZANESLJIVE ODGOVORE!

ANKETA MED RAZISKOVALCI

- področja raziskovanja: etnologija, zgodovina, arhitektura, arhivistika, naravoslovje, konservatorstvo-gradbeništvo, umetnostna zgodovina
- uporaba za: prevajanje in jezikovno pomoč (lektoriranje, slogovne izboljšave, povzemanje besedil), iskanje literature
- hiter dostop do podatkov
- razvoj v tej smeri je še na začetku
- veliko vsebine še ni digitalizirane
- nerealno je pričakovati, da bo vsa vsebina, ki jo raziskovalci potrebujejo pri svojem delu, dejansko digitalizirana in dostopna preko spleta
- vprašanje verodostojnosti podatkov, dostopnih na spletu
- v modelu prepoznavajo potencialno koristno orodje, ki lahko ob ustreznem znanju in kritični uporabi pomembno dopolni raziskovalne procese
- potreba po razvoju kompetenc za odgovorno in premišljeno uporabo umetne inteligence v raziskovalnem okolju

UGOTOVITVE

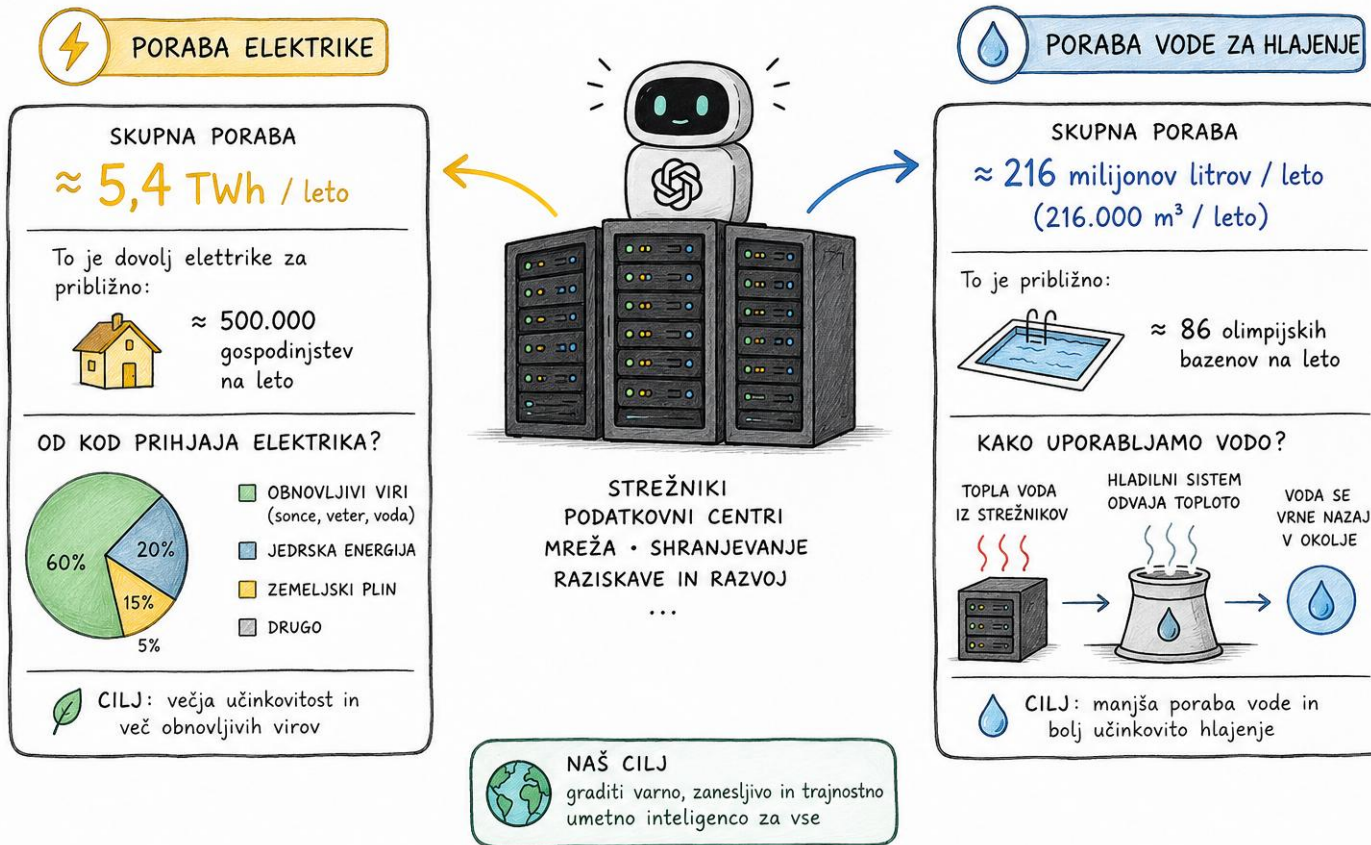
- ChatGPT je **uporaben podporni pripomoček** v arhivistiki in raziskovalnem delu, vendar njegova uporaba zahteva **premišljen, kritičen in odgovoren pristop**
- omejen dostop do podatkov, verodostojnost podatkov, etični vidiki, pravni vidiki (kršenje reproduciranja avtorsko zaščitene besedil)
- omejitve v brezplačni verziji
- sprememba odnosa do ChatGPT – iz divjega navdušenja do previdne uporabe in preverjanja dejstev

Poziv: Make an image of how I treat you.

Večanje ekološke osveščenosti.

MOJE CELOTNO DELOVANJE

»Jezikovni modeli, kot je ChatGPT, ne bodo nikoli nadomestili strokovnega znanja arhivistov.«

HVALA ZA POZORNOST!

Martina Arhar Fekonja
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj
martina.fekonja@zal-lj.si

